

KAMU POLİTİKASI BAĞLAMINDA 6 ŞUBAT DEPREMİNİ HATAY'DA YAŞAYAN BİREYLERİN DEPREM SONRASI TRAVMA, BÜTÜNLEŞİK ANKSİYETE VE STRES DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ*

DETERMINATION OF POST-EARTHQUAKE TRAUMA, INTEGRATED ANXIETY AND STRESS LEVELS OF INDIVIDUALS WHO EXPERIENCED THE 6 FEBRUARY EARTHQUAKE IN HATAY IN THE CONTEXT OF PUBLIC POLICY

Furkan Yenal Es
Uzman Psikolog
esfurkanyenal@gmail.com
ORCID: 0009-0001-8796-7526

Prof. Dr. Zihniye Okray
Lefke Avrupa Üniversitesi
Psikoloji Bölümü
zokray@eul.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9117-4991

Gönderim 20 Ağustos 2024 – Kabul 21 Ekim 2024
Received 20 August 2024 – Accepted 21 October 2024

Öz: Çalışmanın amacı 6 Şubat Depremini yaşayan bireylerin deprem sonrası travma, bütünlük anksiyete ve stres düzeylerinin belirlenmesidir. Katılımcıların farklı sosyo-demografik değişkenlere göre deprem sonrası travma ile bütünlük anksiyete ve stres düzeylerinin karşılaştırılması da amaçlardan biridir.

Gönüllü katılımcılara kişisel sosyo-demografik değişkenlerin yanı sıra deprem sırası ve sonrasındaki yaşantıları ile ilgili bilgiler, Deprem Sonrası Travma Düzeyini Belirleme Ölçeği (DSTDBÖ) ve Bütünlük Anksiyete ve Stres Ölçeği (BASÖ) anketin içeriğini oluşturmaktadır. Çalışmada Hatay ilinde yaşayan 18 yaş üstü gönüllü bireylere amaca uygun örnekleme yolu ile veriler yüz yüze toplanmıştır. Araştırmanın verileri depremden 4 ay sonra Haziran ve Eylül ayları arasındaki süre zarfında, 400 depremzede bireyden elde edilmiştir. Sosyo-demografik değişkenlerin araştırma kapsamında kullanılan ölçek toplam puanları açısından anlamlı farklılıkları tespit etmek için Çok Değişkenli ANOVA (MANOVA) kullanılmıştır. Bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisini belirlemek amacı ile eta kare değerlerine bakılmıştır.

Elde edilen bulgular doğrultusunda kadın depremzede katılımcıların erkek depremzede katılımcılara göre deprem sonrası travma düzeyleri ve bütünlük anksiyete ve stres düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Medeni durum değişkeni deprem sonrası travma düzeyi açısından gruplar arasında farklılık ortaya çıkarmazken, bütünlük anksiyete ve stres düzeyi açısından eşinden bir nedenden ötürü boşanmış olan katılımcıların evli ve bekar olan katılımcılara istatistiksel olarak anlamlı farklılık ortaya çıkaracak şekilde daha yüksek bulunmuştur. Yaş, evin hasar durumu ve deprem sonrası kalınan yer değişkenleri de deprem sonrası travma düzeyleri ve bütünlük anksiyete ve stres düzeyleri gruplar arasında anlamlı farklılıklar ortaya çıkarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hatay, deprem, travma; anksiyete; stress.

* Bu makale, Furkan Yenal Es'in Lefke Avrupa Üniversitesi Psikoloji Yüksek Lisans Programı'nda hazırladığı "6 Şubat Depremini Yaşayan Bireylerin Deprem Sonrası Travma, Bütünlük Anksiyete ve Stres Düzeylerinin Belirlenmesi" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Abstract: *The aim of the study is to determine the post-earthquake trauma, integrated anxiety and stress levels of individuals who experienced the February 6th earthquake. Another aim of the study is to compare the trauma and integrated anxiety and stress levels of the participants according to different socio-demographic variables.*

Socio-demographic information form, Post-Earthquake Trauma Level Determination Scale, and Integrated Anxiety and Stress Scale constitute the content of the questionnaire. The data of this research were collected with face-to-face interview, from the voluntary participants through purposive sampling method. The participants were the voluntary individuals who were living in Hatay province and all of them were above 18 year old. Data for the research were collected between June and September, four months after the earthquake. The sample of the study included 400 participants. Multivariate ANOVA (MANOVA) was used to test whether socio-demographic variables differ significantly in terms of the total scores of the scale used within the scope of the research. In order to determine the effect of the independent variable on the dependent variable, eta square values were examined.

In line with the findings obtained, post-earthquake trauma levels and integrated anxiety and stress levels were found to be higher in female earthquake survivors than male earthquake survivors. While the marital status variable did not reveal a difference between the groups in terms of the level of trauma after the earthquake, it was determined that the participants who divorced their spouse for some reason had a higher score than the married and single participants in terms of integrated anxiety and stress level, and this increase was statistically significant. Age, house damage status and post-earthquake shelter variables, revealed significant differences between the groups upon post-earthquake trauma levels and integrated anxiety and stress levels.

Keywords: *Hatay, earthquake, trauma, anxiety, stress.*

GİRİŞ

Deprem başta olmak üzere diğer tüm doğal afetler tamamen önlenmesi ya da kaçınılması mümkün olmayan olaylardır. Bu gerçeğe rağmen doğal afetlere karşı doğal afet meydana gelmeden önce oluşturulacak risk yönetim planları ile doğal afetlerin ortaya çıkaracağı hasar en asgari düzeye çekilebilir. Oluşturulacak bu afet risk yönetim planları devlet ölçeğinde olabileceği gibi bireysel ölçekte de olabilir. Devlet ölçeğindeki önlemler arasında bilimsel veriler göz önünde bulundurularak inşa edilen konutlar başta olmak üzere, hem bireylerin hem de yerel yönetimlerin bir afet sırası, anı ve sonrasında neler yapmaları gerektiği ile ilgili bilgi ve beceriye sahip olmalarını içermektedir (Serin ve Demir, 2024).

Türkiye’de 2011 yılında Afet, Başbakanlık ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı tarafından Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı 2012-2023 oluşturulmuş ve Resmi gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Afet Başbakanlık Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 2011). Bu planla birlikte deprem öncesi, anı ve sonrasında kurumların görevleri belirlenmiş ve depremle mücadeleye kurumsallık kazandırılmıştır (Aydın, 2024).

Türkiye sismik olarak aktif olan ve büyük depremlerin meydana geldiği Anadolu plakası üzerinde bulunmaktadır. 1900 yılından itibaren ülkemizde can ve mal kaybına neden olan çok sayıda deprem meydana gelmiştir. Meydana gelen bu depremler arasında en fazla can ve mal kaybına neden olan depremler ise 2023 Kahramanmaraş, 1939 Erzincan, 1999 Gölcük depremleridir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023). Dünya Sağlık Örgütü Mayıs-Haziran 2023 raporuna göre 6 Şubat Kahramanmaraş Depremi’nde 51000 can kaybı gerçekleşmiş ve yaklaşık 3 milyondan fazla kişi de farklı illere göç etmiştir (World Health organization, 2023). T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı,

2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporuna göre Hatay ilinde deprem öncesi 847,380 olan bina sayısının, yaklaşık %50'sinin depremden sonra etkilendiği 215,255 binanın yıkılmış veya ağır hasarlı, 25,957 binanın orta hasarlı ve 189,317 binanın da az hasarlı olduğu tespit edilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023).

Deprem, meydana geldiği yerde sadece yapıların yıkımı ile sonuçlanmayan insan yaşamını birçok farklı yönden etkileyen doğal bir afettir. İnsan yaşamını birçok farklı yönden etkileyen bu afet; binaların yıkılması ile can kaybı, ekonomik kayıp ve benzeri kayıplara sebebiyet verebilmektedir. Bu kayıplar sonrası bireylerde psikolojik rahatsızlıklar da oluşabilmektedir (Nakajima, 2012). Deprem felaketi, meydana geldikten sonra bireylerde travma oluşturabilecek doğal afetlerden birisidir (Güler ve Çobanoğlu, 1994).

Örselenme sonrası gerginlik bozukluğu (ÖSGB) ve yeğin depresyon deprem gibi travmatik yaşantıların sonrası gelişen ruhsal bozukluklar arasında oldukça yaygındır (Aker, 2006). Gölcük depremi sonrasında yapılan epidemiyolojik çalışmalarda ÖSGB oranları % 2,7 ile % 63 arasında MD oranları ise %10,5 ile %42 arasında değişmektedir (Başoğlu, Şalcıoğlu ve Livanou, 2002, Livanou, Başoğlu ve Şalcıoğlu, 2002, Şalcıoğlu, Başoğlu ve Livanou, 2003, Başoğlu, Kılıç, Şalcıoğlu ve ark., 2004, Tural, Çoşkun, Önder ve ark., 2004, Önder, Tural, Aker, Kılıç ve Erdoğan, 2006). Van depremi ardından yapılan bir çalışmada ÖSGB semptomları arttıkça psikolojik dayanıklılığın azaldığı tespit edilmiştir (Sakarya ve Güneş, 2013). Yine Van depremi sonrasında yapılan başka bir çalışmada ise ÖSGB ile travma sonrası büyüme arasında pozitif, travma sonrası büyüme ve ÖSGB ile umutsuzluk arasında negatif bir ilişkiler bulunmuştur (Kardaş ve Tanhan, 2018). 6 Şubat depreminin Kahramanmaraş'ın Pazarcık ve Elbistan ilçelerinde yaşayan bireyler ile yürütülen çalışmada deprem sonrası travma ile umut ve iyi oluş düzeyleri ise negatif yönde ilişkiler sergilemiştir (Karabacak Çelik, 2023).

Yurtdışında yapılan çalışmalar incelendiğinde depreme maruz kalan bireylerin yaşam kalitesi başta olmak üzere yaşamlarının birçok alanında bozulmalar yaşadıkları saptanmıştır. Depreme maruz kalan bireylerin depresyon, somatizasyon ve anksiyete gibi psikolojik sorunları daha fazla yaşadıkları gözlenmiştir (Wang, Gao, Zhang, Zhao, Shen ve Shinfuku, 2000). Bu gibi ruhsal bozuklukların deprem sonrasında gelişmesine neden olan risk faktörleri arasında kadın olmak, yaşlı olmak ve deprem sırasında felakete maruz kalmak olarak belirlenmiştir (Fan, Zhang, Yang, Mo ve Liu, 2011). Cenat ve Derivois (2014) Haiti depreminin 30 ay sonrasında depremedelerle yaptığı çalışmalarında ÖSGB oranının %36.75 ve MD oranının da %25.98 olduğunu tespit etmiştir. Haiti depremi ile ilgili yapılan bir sistematik derleme ve meta-analiz çalışmasında ise dört kişiden birinin ciddi ÖSGB semptomları, üç kişiden birinin ciddi MD semptomları ve beş kişiden birinin de ciddi anksiyete semptomları sergilediği tespit edilmiştir (Cenat, McIntee ve Blais-Rochette, 2020).

Bu çalışmanın amacı 6 Şubat 2023 depremini yıkımın ve can kaybının en fazla olduğu Hatay ilinde yaşayan bireylerin deprem sonrası travma düzeyleri, bütünleşik anksiyete ve stres düzeylerini belirlemektir.

Araştırma soruları ise aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

i- Kadın depremzedeler erkek depremzedelere göre daha yüksek düzeyde deprem sonrası travma ve bütünlük anksiyete ve stres yaşamakta mıdır?

ii- Medeni durumu evli olan depremzede bireylerin diğer medeni durumlarına göre deprem sonrası travma ve bütünlük anksiyete ve stres düzeyleri farklılık gösterecek midir?

iii- Yaş değişkenine bağlı olarak deprem sonrası travma ve bütünlük anksiyete ve stres düzeyleri farklılık gösterecek midir?

iv- Evin hasar durumu değişkenine göre deprem sonrası travma ve bütünlük anksiyete ve stres düzeyleri farklılık gösterecek midir?

v- Deprem sonrası depremzedelerin nerede kaldıkları değişkenine göre deprem sonrası travma ve bütünlük anksiyete ve stres düzeyleri farklılık gösterecek midir?

I. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Hatay ilinde yaklaşık olarak 1,61 milyon kişi yaşamaktadır. Evren büyüklüğü göz önünde bulundurulduğunda %95 geçerlilik ve %5 hata payı ile 384 kişilik örneklemin evreni temsil edeceği belirlenmiştir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004). Çalışma 31.05.2023 tarih ve BAYEK027.06 sayı ile Lefke Avrupa Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nda etik kurul onayı alınmıştır. Çalışma Helsinki Deklarasyonu Prensipleri göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Araştırmanın verisi Hatay ilinde yaşayan 18 yaş üstü gönüllü bireylere amaca uygun örnekleme yolu ile araştırmacı tarafından oluşturulan anket formu ile yüz yüze olarak Hatay ilinde Antakya merkez, Kırıkhan, Kumlu ve Reyhanlı ilçelerinde toplanmıştır. Katılımcılara bilgilendirilmiş onam formu verilmiş ve araştırmaya katılım gönüllülük ilkesine bağlı kalarak yapılmıştır. Veri toplama sürecinde yaklaşık 10 katılımcının anket formunu tamamını doldurmadığı tespit edildiği için araştırmaya dâhil edilmemiştir. Araştırmanın örneklemini 400 kişi oluşturmuştur.

Katılımcılar %49' u kadın, %51'i erkeklerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılanların %26,3'ü 18-25 yaş aralığında, %17,3'ü 26-33 yaş aralığında, %25,8'i 34-41 yaş aralığında, %11,8'i 42-49 yaş aralığında, %13,3'ü 50-57 yaş aralığında, %5,8'i 58-65 yaş aralığındadır. Katılımcıların %50,8'i evli, %40,0'ı bekâr, %4,2'si dul ve %5,0'i ise ayrılmıştır. Katılımcıların %20,9'unun evi yıkılmış, %6,8'inin ağır hasarlı, %9,0'unun orta hasarlı, %45,5'i az hasarlı ve %18,8'inin ise hasarsızdır (Tablo 1).

1.1. Ölçme Araçları

Sosyo-Demografik Bilgi Formu: Katılımcıların yaş, medeni durum, evin hasar durumu ve şu anda barınılmakta olan yer gibi değişkenler hakkında bilgi edinilmiştir.

1.2. Deprem Sonrası Travma Düzeyini Belirleme Ölçeği (DSTDBÖ)

Deprem sonrasında bireylerde oluşan travma düzeyini belirlemek amacı ile Tanhan ve Kayri (2013) tarafından geliştirilmiştir. Ölçel 5'li Likert tipi ölçektir. 20 maddeden oluşan ölçekten elde edilebilen en düşük puan 20 ile 100 arasında değişmektedir. Ölçekten elde edilen puan yükseldikçe kişilerin depremden etkilenme

durumlarının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Deprem Sonrası Travma Düzeyini Belirleme Ölçeğinin Cronbach Alpha değeri 0,87 olarak hesaplanmıştır. Yapılan bu çalışmada iç tutarlılık katsayısı 0,90 olarak tespit edilmiştir.

1.3. Bütünleşik Anksiyete Stres Ölçeği (BASÖ)

Ebadi (2020) tarafından anksiyete ve stres düzeylerini tek bir yapıda analiz edilebilmek için geliştirilmiş olan ölçek ilgili kaynaklar incelenerek oluşturulmuştur. 5'li likert tipi ifadeler; "hiçbir zaman" ve "her zaman" şeklindedir. Ölçekten elde edilen puan 0 ile 132 arasında değişmektedir. Ölçekten alınan puan yükseldikçe kişilerin anksiyete ve stres durumlarının yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Ölçek toplamda 33 sorudan oluşmaktadır. Ölçeğin Cronbach Alpha değeri 0.967 olarak bulunmuştur. Yapılan bu çalışmada iç tutarlılık katsayısı 0,95 olarak tespit edilmiştir.

2. VERİLERİN ANALİZİ

Elde edilen veriler IBM SPSS 26 versiyonu ile analiz edilmiştir. Verilerin normallik sınanması için Çarpıklık ve Basıklık değerlerine bakılmıştır. DSTDBÖ için çarpıklık ve basıklık değerleri -.231,-.577, BASÖ'nün çarpıklık ve basıklık değerleri -.269,-.296 olarak tespit edilmiştir. Elde edilen bu değerler ± 2 aralığında olduğundan dolayı normal dağılım gösterdiği sonucuna varılmıştır(George ve Mallery, 2019). Kullanılan ölçeklerin güvenilirliklerini belirlemek için Cronbach Alpha değerleri hesaplanmıştır. Bu çalışmada DSTDBÖ için hesaplanan Cronbach Alpha değeri 0,90 ve BASÖ için de 0,95 olarak hesaplanmıştır. Ölçeklerde elde edilen iç tutarlılık katsayılarının 0,80 ile 1,00 arasında olması ölçeğin yüksek derecede güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir (Alpar,2011). Sosyo-demografik değişkenlerin araştırma kapsamında kullanılan ölçek toplam puanları açısından anlamlı farklılık gösterip göstermediğini test etmek için Çok Değişkenli ANOVA (MANOVA) kullanılmıştır. MANOVA bağımlı değişkenlerin bileşeninden elde edilen grup ortalama puanları arasında anlamlı fark olup olmadığını inceleyen bir tekniktir (Büyüköztürk, 2018). Bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisini belirlemek amacı ile eta kare değerlerine bakılmıştır. Eta kare değerleri 0 ile 1 arasında değişen ve 0,01 küçük, 0,06 orta ve 0,14 değeri de geniş etki büyüklüğü olarak yorumlanmaktadır (Büyüköztürk, 2018, Pallant, 2007).

3. BULGULAR

Yapılan istatistiksel analizler sonucunda cinsiyet değişkeninin DSTDBÖ ve BASÖ puanları üzerindeki temel etkisinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Yapılan MANOVA sonucunda DSTDBÖ ve BASÖ puanlarının [$\lambda = 0,866$, $F(2,397) = 30,602$, $p \leq 0,001$] cinsiyet değişkenine göre değiştiğini göstermiştir. Anlamlı farklılığın tespit edildiği her iki ölçekte de kadın katılımcıların ortalama puanlarının erkek katılımcıların ortalama puanlarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Buna ek olarak, elde edilen eta kare değerlerine göre cinsiyet değişkeninin DSTDBÖ ($\eta^2 = 0,123$) ve BASÖ ($\eta^2 = 0,125$) ölçeklerinin puan ortalamalarına etkisi orta düzeyde bulunmuştur.

Katılımcılar medeni durumlarına göre MANOVA testi ile deprem sonrası travma düzeyleri ve birleşik anksiyete ve stres düzeyleri arasında anlamlı farklılık olup olmadığına bakılmıştır. Buna göre [$\lambda = 0,953$, $F(6,790) = 3,20$, $p = 0,004$] ölçek puan ortalamaları medeni durum değişkenine göre değişmektedir. Ölçek toplam puan ortalamalarına tek tek bakıldığında ise DSTDBÖ ortalama puanları medeni durum değişkenine göre farklılık yaratmamıştır [$F(3,396) = 2,414$, $p = 0,66$]. BASÖ ortalama puanları ise medeni durum değişkenine göre anlamlı farklılık ortaya çıkarmıştır [$F(3,396) = 4,058$, $p = 0,007$]. Gruplar arası farklılığı belirlemek için Tukey ile yapılan ileri istatistiksel incelemede ise eşinden ayrılmış olan bireylerin BASÖ puanları ($80,45 \pm 5,53$) medeni durumu evli ($64,92 \pm 1,73$) ve bekar ($62,54 \pm 1,95$) olan katılımcılardan daha yüksek bulunmuştur. Buna ek olarak, elde edilen eta kare değerlerine göre medeni durum değişkeninin DSTDBÖ ($\eta^2 = 0,018$) ve BASÖ ($\eta^2 = 0,030$) ölçeklerinin puan ortalamalarına etkisi küçük düzeyde bulunmuştur.

Yaş değişkeninin birleştirilmiş bağımlı değişkenler üzerine grupların anlamlı farklılıklar oluşturduğu belirlenmiştir [$\lambda = 0,925$, $F(10,786) = 3,127$, $p < 0,001$]. DSTDBÖ ortalama puanları [$F(5,394) = 3,603$, $p = 0,003$] ve BASÖ ortalama puanları [$F(5,394) = 3,085$, $p = 0,003$] yaş grupları açısından anlamlı farklılıklar ortaya çıkarmıştır. Hangi yaş gruplarının anlamlı farklılık ortaya çıkardığını tespit etmek amacı ile Tukey ile yapılan ileri istatistiksel incelemede ise DSTDBÖ'nden elde edilen ortalama puanlar 18-25 yaş grubu ($56,095 \pm 1,369$) ile 34-41 yaş grubu ($62,01 \pm 1,382$) ve 34-41 yaş grubu ($62,01 \pm 1,382$) ile 42-49 yaş grubu ($53,872 \pm 2,047$) yaş grubu arasında ortaya çıktığı görülmüştür. Diğer taraftan BASÖ ölçeği ortalama puanları 34-41 yaş grubu ($73,194 \pm 2,423$) ile 18-25 yaş grubu ($63,276 \pm 2,400$), 26-33 yaş grubu ($60,362 \pm 2,961$) ve 42-49 yaş grubu ($58,298 \pm 3,588$) yaş grupları arasında olduğu görülmüştür. Buna ek olarak, elde edilen eta kare değerlerine göre yaş grubu değişkeninin DSTDBÖ ($\eta^2 = 0,038$) ve BASÖ ($\eta^2 = 0,044$) ölçeklerinin puan ortalamalarına etkisi küçük düzeyde bulunmuştur.

Depremde evlerinin hasar görme durumuna bağlı olarak DSTDBÖ ve BASÖ birleştirilmiş bağımlı değişkenler üzerine grupların anlamlı farklılıklar oluşturduğu tespit edilmiştir [$\lambda = 0,800$, $F(8,788) = 11,649$, $p < 0,001$]. DSTDBÖ ortalama puanları [$F(4,395) = 20,167$, $p < 0,001$] ve BASÖ ortalama puanları [$F(4,395) = 16,279$, $p < 0,001$] evin hasar durumu açısından anlamlı farklılıklar ortaya çıkarmıştır. Evin hasar durumunu ölçek ortalama puanları üzerindeki etkisini tespit etmek amacı ile yapılan Tukey testinde ise depremde evi yıkılan katılımcıların deprem sonrası travma düzeyleri ve birleşik anksiyete ve stres düzeyleri evleri yıkılmayan, az, orta ve ağır hasarlı katılımcılara oranla daha yüksek bulunmuştur. Bu durumda evin hasar durumu arttıkça her iki ölçekten elde edilen ortalama puanlar da artmaktadır. Elde edilen eta kare değerlerine göre evin hasar durumu değişkeninin DSTDBÖ ($\eta^2 = 0,170$) ve BASÖ ($\eta^2 = 0,142$) ölçeklerinin puan ortalamalarına etkisi geniş düzeyde bulunmuştur (Tablo 3).

Katılımcıların deprem sonrasında kaldıkları yerlere göre de ölçek ortalama puanları açısından anlamlı farklılıklar göze çarpmaktadır [$\lambda = 0,8934$, $F(6,792) = 4,553$, $p < 0,001$]. DSTDBÖ ortalama puanları [$F(3,396) = 6,866$, $p < 0,001$] ve BASÖ ortalama puanları [$F(3,396) = 7,413$, $p < 0,001$] deprem sonrası kalınan yer değişkeni açısından anlamlı farklılıklar ortaya çıkarmıştır. Buna göre her zaman oturduğu evde kalan katılımcıların deprem sonrası travma düzeyleri ($56,512 \pm 14,138$) geçici barınakta kalan katılımcılara ($66,064 \pm 11,886$) göre daha düşük olarak

hesaplanmıştır. Benzer bir şekilde bütünleşik anksiyete ve stres düzeyleri de her zaman oturdukları evde kalan katılımcıların (61,717±25,032) geçici barınakta kalan katılımcılara (77,702±18,939) göre daha düşük olarak tespit edilmiştir. Buna ek olarak, elde edilen eta kare değerlerine göre deprem sonrası kalınan yer değişkeninin DSTDBÖ ($\eta^2= 0,049$) ve BASÖ ($\eta^2=0,053$) ölçeklerinin puan ortalamalarına etkisi küçük düzeyde bulunmuştur.

4. TARTIŞMA

6 Şubat 2023 depremini Hatay ilinde yaşayan katılımcıların, deprem sonrası travma düzeyleri ve bütünleşik anksiyete ve stres düzeyleri; cinsiyet , medeni durum, yaş, evin hasar durumu ve depremden sonra kalınan yer değişkenlerine göre karşılaştırılmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda kadın depremzede katılımcıların erkek depremzede katılımcılara göre deprem sonrası travma düzeyleri ve bütünleşik anksiyete ve stres düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Medeni durum değişkeni deprem sonrası travma düzeyi açısından gruplar arasında farklılık ortaya çıkarmazken, bütünleşik anksiyete ve stres düzeyi açısından eşinden bir nedenden ötürü boşanmış olan katılımcıların evli ve bekar olan katılımcılara göre daha yüksek puana sahip oldukları ve bu yükselmenin de istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

Yaş, evin hasar durumu ve deprem sonrası kalınan yer değişkenleri de deprem sonrası travma düzeyleri ve bütünleşik anksiyete ve stres düzeyleri gruplar arasında anlamlı farklılıklar ortaya çıkarmıştır. Yaş değişkeni ele alındığında 34-41 yaş grubunda olan depremzede katılımcıların 18-25 ve 42-49 yaş gruplarına göre deprem sonrası travma düzeylerinin daha yüksek olduğu ve yine 34-41 yaş grubundaki depremzede katılımcıların yine 18-25, 26-33 ve 42-49 yaş grubundaki depremzede katılımcılara göre daha yüksek bütünleşik anksiyete ve stres yaşadıkları tespit edilmiştir.

Evleri depremde tamamen yıkılan depremzede katılımcıların deprem sonrası travma düzeyleri ve bütünleşik anksiyete stres düzeyleri diğer tüm hasar durumundaki eve sahip olanlara göre istatistiksel olarak anlamlı ve yüksek olarak tespit edilirken ve geçici bir barınakta (çadır vb.) kalan katılımcılarında benzer bir şekilde deprem sonrası travma düzeyleri ve bütünleşik anksiyete stres düzeyleri diğer barınma şekillerine göre istatistiksel olarak anlamlı ve yüksek olarak tespit edilmiştir.

Meydana gelen doğal ya da insan kaynaklı afetler toplumun farklı yaş, cinsiyet, gelir düzeyi, eğitim düzeyi gibi değişkenler açısından toplumun üyelerini farklı etkileyebilir. Özellikle kadınların yetiştirilme tarzına bağlı olarak edindikleri davranış kalıpları, sahip oldukları beceriler ve nispeten düşük eğitim düzeyleri gibi toplumsal cinsiyet rollerine bağlı özelliklerinden dolayı afet durumlarında daha kırılgan olduklarını ve afetlerden daha fazla etkilendiklerini ifade edilmektedir (Gündüz, 2022). Uluslararası çalışmalar afetlerin toplumsal cinsiyete dayalı etkilerinin göz önünde bulundurulması gerekliliğini vurgulamaktadır. Aksi takdirde kadınların afet sonrasında fiziksel, sosyal ve ekonomik, olarak zarar görebilirliklerinin artacağını bildirmektedirler (Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi (2015-2030). Yine yurtdışında yapılan birçok çalışma doğal afetler sonrasında özellikle kadınlarda yeğin depresyon, intihar eğilimi ve örselenme sonrası gerginlik bozukluğunun yaygın olarak ortaya çıktığı bildirilmiştir (Wang, Gao, Zhang, Zhao,

Shen ve Shinfuku, 2000, Cenat, McIntee ve Blais-Rochette, 2020, Sohrabizadeh, Tourani ve Khankeh, 2016, Kipay, 2023). Kadın depremezdelelerin deprem sonrası travma, bütünleşik anksiyete ve stres düzeylerinin daha yüksek olmasının toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında kadına; çocuk, bakmakla yükümlü olduğu yaşlı ve diğer aile fertlerinin bakımından sorumlu olarak görülmesi, kadınların sanitasyon ve mahremiyet ihtiyaçlarını yine toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında göz ardı edilmesine bağlı olarak deprem sonrasında psikolojik olarak daha kırılğan oldukları düşünülmüştür.

Medeni durum değişkeni deprem sonrası travma düzeyi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık ortaya çıkarmamıştır. Güven (2010) Marmara depremini yaşayan bireylerde algılanan sosyal destek, travma sonrası gelişim ve depresyon arasındaki ilişkileri incelediği çalışmada benzer bir şekilde medeni durum değişkeninin deprem sonrası travma düzeyinde anlamlı bir farklılık olmadığını tespit etmiştir. Diğer taraftan Aslam ve Tariq (2010) evli bireylerin bekarlara oranla deprem sonrasında travma, depresyon ve stress düzeylerinin daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Bu çalışmada eşinden bir şekilde ayrılmış olan bireylerin bütünleşik aksiyete ve stres düzeylerinin evli ve bekar olan bireylerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yapılan literatür taraması sonucunda boşanmış olan bireylerin yaşadıkları bu durumun da travmatik bir yaşantı olduğu ve bazı psikolojik belirtiler geliştirme olasılığının yüksek olduğu yaşam olayları arasında bulunduğu dikkat çekmektedir (Wang ve Liu, 2012). Ayrıca yalnız yaşamının deprem sonrası depresyon, kaygı ve stres belirtilerini ortaya çıkaran en büyük risk faktörlerinden biri olduğu da literatürde mevcuttur(Zhou, Kang, Sun, Song, Mao, Huang,ve Li, 2013).

Yaş grupları açısından yapılan karşılaştırmada 34-41 yaş grubunda bulunan bireylerin diğer yaş gruplarına oranla daha yüksek düzeylerde deprem sonrası travma ve bütünleşik anksiyete ve stres yaşadıkları tespit edilmiştir. Yaş değişkeni ve deprem sonrası travma düzeyleri farklı araştırmalarda farklı sonuçlarla karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Kun ve ark.(2013) ileri yaştaki bireylerin daha fazla deprem sonrası travma düzeyine sahip olduklarını tespit ederken, Cankardaş ve Sofuoğlu (2019) yaşın deprem sonrası travma düzeyinde yordayıcı olmadığını ve Dell'Osso ve ark. (2012) ise gençlerin deprem sonrasında daha yüksek travma belirtileri sergilediklerini tespit etmişlerdir. Bu çalışma bağlamında 34-41 yaş aralığındaki katılımcıların deprem sonrası travma düzeyleri ve bütünleşik anksiyete ve stres düzeylerinin daha yüksek çıkması bu yaş grubundaki bireylerin genç yetişkinlik dönemi sonlarında ve yetişkinlik dönemi başlarında olduğu düşünülürse böylesine bir doğal afetle karşılaşmış olmaları onların yaşamlarında büyük bir dönüm noktası olduğu ve belki de daha yeni kurmaya çalıştıkları hayat ve gelecek planlarının yeniden yapılandırılmaları gerektiği düşüncesinden kaynaklanıyor olabilir. Üretkenlik dönemi olan bu yaş aralığının deprem felaketi ile kendilerini yetersiz hisstmelerine neden olduğu ve bu yüzden depremin travmatik etkileri ve anksiyete ve stres düzeylerini artırdığı düşünülmüştür.

Yaşanılan depremde evin hasar durumu değişkeni açısından yapılan karşılaştırmada ise depremde evleri yıkılan katılımcıların, evin hasar durumu az, orta ve ağır olan katılımcılara göre deprem sonrası travma düzeyleri ve bütünleşik anksiyete ve stres düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Şeker ve Akman (2014) ve Güven (2010) de benzer bir şekilde depremde evleri yıkılan bireylerin daha yüksek

düzyeyde psikolojik sorunlar ve travma yaşama oranlarının daha yüksek olduğunu tespit etmiştir (Güven, 2010, Şeker ve Akman, 2014).

Deprem sonrası travma düzeyi ile bütünleşik anksiyete ve stres düzeyleri geçici barınakta (çadır, prefabrik ev, vb.) yaşamakta olan depremzede katılımcıların kendi evleri ya da geçici konutta yaşayan katılımcılara oranla istatistiksel olarak anlamlı farklılık ortaya çıkarmıştır. Ceyhan ve Ceyhan (2006) yaptıkları çalışmalarında çalışmamızla benzer sonuçlara ulaşmıştır. Deprem sonrasında prefabrik konut veya çadırlarda kalan bireylerin deprem sonrası travma ve psikolojik sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir.

SONUÇ

6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli deprem meydana gelmiştir. Büyük yıkımların yaşandığı ve 11 ili etkileyen deprem; bireylerin yaşamlarını birçok yönden etkilemiş ve hasar bırakmıştır. Konuya dair yaptığımız araştırmanın verileri depremin meydana geldiği tarihten yaklaşık 4 ay sonra toplanmıştır. Yaşanılan depremin üstünden belli süre geçmiş olması depremzede bireylerin deprem sonrası travma, bütünleşik anksiyete ve stres düzeylerine dair bulguları etkilemiş olabileceği düşünülmektedir. Diğer taraftan geçen bu 4 aylık süre boyunca devlet ölçeğinde yapılması planlanan çalışmaların tam olarak yerine getirilmediği düşünülürse depremzede katılımcıların ruhsal durumları daha kolay anlaşılabilir olacağı düşünülmüştür. Araştırmaya katılan depremzede katılımcılar arasında kadın, evi depremde yıkılan ve deprem sonrasında barınakta kalmak zorunda olan bireylerin deprem sonrası travma, bütünleşik anksiyete ve stres düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür. Gruplandırılmış yaşa baktığımızda 31-41 yaş aralığında olan bireylerde deprem sonrası travma, bütünleşik anksiyete ve stres düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür. Depremzede katılımcıların medeni durumuna bakıldığında, ayrılmış bireylerin bütünleşik anksiyete ve stres düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

Afet Başbakanlık Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (2011). “Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı 2012-2023”. *Resmî Gazete*, (28029).

Aker, T. (2006). “1999 Marmara Depremleri: Epidemiyolojik Bulgular ve Toplum Ruh Sağlığı Uygulamaları Üzerine Bir Gözden Geçirme”. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 17(3), 204-212.

Alpar, R. (2011). *Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler*, Detay Yayıncılık. Ankara.

Aslam, N., & Tariq, N. (2010). “Trauma, Depression, Anxiety, and Stress among Individuals Living in Earthquake Affected and Unaffected Areas”. *Pakistan Journal of Psychological Research*, 131-148.

Aydın, M. S. (2024). “Cumhuriyet Döneminde Depremlerle Mücadelede Kamu Politikalarının Rolü”. *HUMANITAS – Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (Cumhuriyet’in 100. Yılı Özel Sayısı), 1-30.

Başoğlu M, Kılıç C, Şalcıoğlu E ve ark. (2004). “Prevalence of Posttraumatic Stress Disorder and Comorbid Depression in Earthquake Survivors in Turkey: An Epidemiological Study”. *J Trauma Stress*, 17:133–141.

Başoğlu, M., Şalcıoğlu, E., Livanou, M (2002) “Traumatic Stress Responses in Earthquake Survivors in Turkey”. *J Trauma Stress*, 15:269-276.

Büyüköztürk, Ş. (2018). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Pegem Akademi. Ankara.

Cankardaş, S., ve Sofuoğlu, Z. (2019). “Post-Traumatic Stress Disorder Symptoms and Their Predictors in Earthquake or Fire Survivors”. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 30(3).

Cénat, J. M., & Derivois, D. (2014). “Assessment of Prevalence and Determinants of Posttraumatic Stress Disorder and Depression Symptoms in Adults Survivors of Earthquake in Haiti after 30 Months”. *Journal of Affective Disorders*, 159, 111-117.

Cénat, J. M., McIntee, S. E., & Blais-Rochette, C. (2020). “Symptoms of Posttraumatic Stress Disorder, Depression, Anxiety and Other Mental Health Problems Following the 2010 Earthquake in Haiti: A Systematic Review and Meta-analysis”. *Journal of Affective Disorders*, 273, 55-85.

Ceyhan, E., & Ceyhan, A. A. (2006). “1999 Marmara Bölgesi Depremlerini Yaşayan Üniversite Öğrencileri Üzerinde Deprem Uzun Dönemli Sonuçları”. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 197-212.

Dell'Osso, L., Carmassi, C., Massimetti, G., Stratta, P., Riccardi, I., Capanna, C., & Rossi, A. (2013). “Age, Gender and Epicenter Proximity Effects on Post-traumatic

Stress Symptoms in L'Aquila 2009 Earthquake Survivors". *Journal of Affective Disorders*, 146(2), 174-180.

Ebadi, H. (2020). "Bütünleşik Anksiyete Stres Ölçeği Ölçek Geliştirme Çalışması". *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (1), 89-99.

Fan, F., Zhang, Y., Yang, Y., Mo, L., & Liu, X. (2011). "Symptoms of Posttraumatic Stress Disorder, Depression, and Anxiety among Adolescents Following the 2008 Wenchuan Earthquake in China". *Journal of Traumatic Stress*, 24(1), 44-53.

George, D., & Mallery, P. (2019). *IBM SPSS Statistics 26 Step by Step: A Simple Guide and Reference*. Routledge.

Güler, Ç., & Çobanoğlu, Z. (1994). *Afetler*. T.C. Sağlık Bakanlığı, Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi.

Gündüz, F. (2022). "Afetlerde Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Perspektifi ile Çıkarılması Gereken Dersler (Haiti ve Japonya Depremi Örneği)". *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (12), 440-460.

Güven, K. (2010). *Marmara Depremi Yaşayan Yetişkinlerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri ile Travma Sonrası Gelişim ve Depresyon Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Karabacak Çelik, A. (2023). "Deprem Sonrası Travma Belirtileri, Umud ve İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *TRT Akademi*, 8(18), 574-591.

Kardaş, F., ve Tanhan, F. (2018). "Van Depremi Yaşayan Üniversite Öğrencilerinin Travma Sonrası Stres, Travma Sonrası Büyüme ve Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi". *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 1-36.

Kipay, S. S. (2023). "Deprem Gerçeği ve Kadın Sağlığı Üzerine Etkileri". *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 8(2), 855-860.

Kun, P., X. Tong, Y. Liu, X. Pei, and H. Luo. "What are the Determinants of Post-Traumatic Stress Disorder: Age, Gender, Ethnicity or Other? Evidence from 2008 Wenchuan Earthquake". *Public health* 127, No. 7 (2013): 644-652.

Livanou, M., Basoglu, M., Şalcıoğlu, E. ve ark. (2002). "Traumatic Stress Responses in Treatment-Seeking Earthquake Survivors in Turkey". *J Nerv Ment Dis*, 190:816-23.

Nakajima, Ş. (2012). "Deprem ve Sonrası Psikolojisi". *Okmeydanı Tıp Dergisi*, 28(2), 150-155.

Önder, E., Tural, Ü., Aker, T., Kılıç, C., & Erdoğan, S. (2006). "Prevalence of Psychiatric Disorders Three Years after the 1999 Earthquake in Turkey: Marmara Earthquake Survey (MES)". *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 41, 868-874.

Pallant, J. (2007). *SPSS Survival Manual*. New York, NY: Mc Graw Hill.

Sakarya, D., ve Güneş, C. (2013). “Van Depremi Sonrasında Travma Sonrası Stres Bozukluğu Belirtilerinin Psikolojik Dayanıklılık ile İlişkisi”. *Kriz Dergisi*, 21(1), 25-32.

Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi (2015-2030), <https://uclg-mewa.org/sendai-afet-risk-azaltma-cercevesi-2015-2030/>. Erişim Tarihi: 25/06/2024.

Serin, Ş.C. ve Demir, M. (2024). “Doğal Afetlerin Mali Etkileri ve Yönetimi: Teori ve Uygulamalar Üzerine Bir İnceleme”. Demir M., Çelik A. ve Serin Ş. C. (Ed). *Doğal Afetlerle Mücadelede Kamu Politikaları Sosyal, Ekonomik ve Mali Etkileri* içinde s: 1-32. Ankara: Gazi Kitabevi.

Sohrabizadeh, S., Tourani PhD, S., & Khankeh, H. R. (2016). “Women and Health Consequences of Natural Disasters: Challenge or Opportunity?”. *Women & Health*, 56(8), 977–993.

Şalcıoğlu, E., Başoğlu, M., Livanou, M. (2003) “Long-term Psychological Outcome for Non-Treatment-Seeking Earthquake Survivors in Turkey”. *J Nerv Ment Dis*, 191:154-60.

Şeker, B. D., ve Akman, E. (2014). “Van Depremi Sonrası Duygusal, Bilişsel ve Davranışsal Tepkiler: Polis Örnekleme İncelemesi”. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(27), 215-231.

Tanhan, F. ve Kayri, M. (2013). “Deprem Sonrası Travma Düzeyini Belirleme Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13/(2), 1013-1025.

Tural, Ü., Coşkun, B., Önder, E. ve ark. (2004). “Psychological Consequences of the 1999 Earthquake in Turkey”. *Journal of Traumatic Stress*, 17:451-459.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. 2023. 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaras-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf> (Erişim tarihi: 10.06.2024).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı. 2023 *Kahramanmaraş and Hatay Earthquakes Report. Post-earthquake Assessment Report*. 2023. <https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaras-veHatayDepremleri-Raporu.pdf> (Erişim Tarihi: 21/06/2024).

Wang, X., & Liu, K. (2012). “Earthquake and Mental Health”. *Post Traumatic Stress Disorders in a Global Context*, 211-214.

Wang, X., Gao, L., Zhang, H., Zhao, C., Shen, Y., & Shinfuku, N. (2000). "Post-Earthquake Quality of Life and Psychological Well-Being: Longitudinal Evaluation in a Rural Community Sample in Northern China". *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 54(4), 427-433.

World Health Organization. (2023). *Türkiye Earthquake: External Situation Report No. 9: 1 May–4 June 2023* (No. WHO/EURO: 2023-7145-46911-70035). World Health Organization. Regional Office for Europe.

Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Detay Yayıncılık, Ankara.

Zhou, X., Kang, L., Sun, X., Song, H., Mao, W., Huang, X., & Li, J. (2013). "Risk Factors of Mental Illness Among Adult Survivors After the Wenchuan Earthquake". *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 48, 907-915.

EKLER

Tablo 1: Katılımcıların Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Dağılımları

	n	%
Cinsiyet		
Kadın	196	49
Erkek	204	51
Gruplandırılmış Yaş		
18-25	105	26,3
26-33	69	17,3
34-41	103	25,8
42-49	47	11,8
50-57	53	13,3
58-65	23	5,8
Medeni Hal		
Evli	203	50,8
Bekâr	160	40,0
Dul	17	4,2
Ayrılmış	20	5,0
Evin hasar durumu		
Sağlam	75	18,8
Az Hasarlı	178	44,5
Orta Hasarlı	36	9,0
Ağır Hasarlı	27	6,8
Depremde Yıkıldı	84	20,9
Şu anda nerede kalıyorsunuz?		
Her zaman oturduğum ev	265	66,2
Yeni bir ev	78	19,5
Çadırda	10	2,5
Geçici barınakta	47	11,8

Tablo 2: DSTDBÖ ve BASÖ Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre MANOVA Sonuçları

Ölçekler	Kadın (n=196)		Erkek (n=204)	
	Ort.	Ss.	Ort.	Ss.
DSTDBÖ	63,49	12,21	53,53	14,31
BASÖ	74,19	22,99	56,51	23,79

Tablo 3: Katılımcıları Evlerinin Hasar Durumuna göre DSTDBÖ ve BASÖ Ölçeklerinden Aldıkları Puanlara İlişkin MANOVA Sonuçları

Evin Hasar Durumu	N	DSTDBÖ			Anlamlı Fark	BASÖ			Anlamlı Fark
		Ort.	Ss.	F		Ort.	Ss.	F	
Sağlam	75	51,653	15,589		55,533	25,510			
Az Hasarlı	178	58,837	13,710		64,028	25,906			
Orta Hasarlı	36	53,139	12,236	20,167	63,056	26,386	16,279	Depremde Yıkıldı>Sağlam, Az, Orta ve Ağır Hasarlı	
Ağır Hasarlı	27	51,333	11,894		51,222	18,715			
Depremde Yıkıldı	84	68,083	9,022		81,595	12,773			